

CHICAGSKÁ EKONOMICKÁ ŠKOLA A JEJ VÝZNAM PRE SÚČASNOŠŤ Ľuboš Pástor

Chicagská škola ekonómie vznikla na Chicagskej univerzite (University of Chicago) v polovici 20. storočia. Stojí na štyroch princípoch: 1. Najlepším spôsobom organizácie hospodárstva je trhoví mechanizmus; 2. Ekonomické myslenie je užitočné pri analýze širokého spektra problémov; 3. Ekonomické javy treba analyzovať vedeckými metódami; 4. Ekonomická teória musí popisovať svet okolo nás. Odmietanie teórie bez empiriky a empiriky bez teórie.

Prvými predstaviteľmi chicagskej školy boli Jacob Viner a Frank Knight. Hlavným predstaviteľom bol Milton Friedman, ktorý na univerzite pôsobil v rokoch 1946-1976. V tej dobe ekonomickému mysleniu dominovalo keynesiánstvo, ktoré odporúča rozsiahle zásahy vlády do hospodárstva. Friedman naopak zastával názor, že úloha vlády v spoločnosti musí byť obmedzená. Bol neúnavným šíriteľom myšlienok slobody a trhového hospodárstva.

S úsmevom možno dodať, že Friedman bol takmer Slovak. Jeho rodičia sa totiž narodili na Zakarpatskej Rusi, ktorá istý čas bola súčasťou Československa. Friedmanovi by sa páčili slovenské reformy ako napríklad rovná daň, sporenie na dôchodok na osobnom účte, či prechod z povinnej na profesionálnu armádu.

Chicagská škola čerpala niektoré myšlienky z rakúskej školy, ktorej najvýznamnejší predstaviteľ, Friedrich Hayek, pôsobil v Chicagu v rokoch 1950-1962. Chicagská škola sa stotožňuje s rakúskymi princípmi ako *laissez faire* a dôležitosť vlastníckych práv, nestotožňuje sa však s rakúskym odmietaním kvantitatívnych metód. Dnešná ekonomia je kvantitatívnou vedou. K zavedeniu matematických a štatistických prístupov do ekonómie významne prispel výskumný inštitút Cowles Commission počas svojho pôsobenia v Chicagu (1939-1955).

Popri zásadných výsledkoch v makro- a mikroekonómii, chicagská škola výrazne prispela k budovaniu modernej finančnej ekonómie (Markowitz, Miller, Black, Scholes, Fama, Thaler) a k zavedeniu ekonomických prístupov do analýzy právnych problémov (Stigler, Coase, Posner). Nie je preto náhodou, že Chicagská univerzita dominuje Nobelovým cenám za ekonómiu. Zo 61 ľudí, ktorí doteraz túto cenu získali, 25 pôsobilo na tejto univerzite. Desať laureátov bolo na univerzite, keď im bola cena udelená, počnúc Friedmanom (1976) a končiac Myersonom (2007). Šesť laureátov momentálne na univerzite pôsobí (Myerson, Heckman, Lucas, Fogel, Becker, a Coase). Dalšími horúcimi kandidátmi sú Gene Fama za teóriu efektívnych finančných trhov, Dick Thaler za ekonómiu ľudského správania, a Lars Hansen za ekonometriu.

Rozširovanie obzorov ekonómie

Chicagská škola tvrdí, že ekonomické myslenie nám pomáha pochopiť široké spektrum spoločenských javov. Hlavným rozširovateľom obzorov ekonómie je Gary Becker,

ktorý analyzoval problematiku ako zločin, rodina, či vzdelávanie.

Beckerova najvýznamnejšia práca je na tému ľudského kapitálu. Becker vníma investície do vzdelania podobne ako investície do hmotných statkov. Ako prvý analyzoval návratnosť investícií do vzdelania. Za posledných 25 rokov táto návratnosť dramaticky stúpla, najmä vďaka technologickému pokroku a globalizácii. Rastúci dopyt po vysokokvalifikovaných ľuďoch je hlavným dôvodom, prečo sa dramaticky zvyšujú príjmové rozdiely. Podľa Beckera by vláda nemala riešiť príjmovú nerovnosť progresívnym zdaňovaním, ale podporou vzdelania chudobných ľudí. Progresívne zdaňovanie síce nerovnosť znižuje, ale nepýta sa, prečo táto nerovnosť vznikla; navyše znižuje motiváciu investovať do vzdelania.

Je smutné, že v dobe rastúcej návratnosti investícií do vzdelania slovenské univerzity zaostávajú v globálnej konkurencii. Podľa medzinárodných rebríčkov žiadna slovenská univerzita nepatrí medzi 500

Zatiaľ čo kapitalizmus robí ľudí nerovnako bohatými, socializmus ich robí rovnako chudobnými. Pád socializmu a nedávne reformy posunuli Slovensko „chicagským“ smerom.

najlepších univerzít sveta. Ešte smutnejšie je, že napriek tomuto deficitu sa žiadne veľké reformy vysokého školstva nechystajú. Čoraz viac slovenských študentov dáva prednosť štúdiu v zahraničí. Zrejme vedia, že investícia do kvalitného vzdelania je najlepšou investíciou, ktorú môžu urobiť.

Gary Becker stále u nás na univerzite aktívne pôsobí. Jeho najvýznamnejšími nasledovateľmi sú Kevin Murphy a Steve Levitt. Ako príklad uvediem Levittovu prácu o poklese zločinnosti v USA. Začiatkom 90-tých rokov začala zločinnosť v USA prudko klesať. Nik nevedel, prečo. Levitt tvrdí, že za to môžu nenarodené deti, presnejšie potratené deti. Deti, ktoré by sa zrejme narodili do ťažkých podmienok, sa častejšie dopúšťajú zločinu. V roku 1973 Najvyšší súd zlegalizoval potraty v USA. O 17 rokov neskôr by prvé nenarodené deti prichádzali do veku, v ktorom páchajú najviac zločinu. Zločinnosť sa znížila tým, že sa tie deti nenarodili, tvrdí Levitt. Levitt ukázal, že v štátoch, ktoré mali najviac potratov v 70-tých rokoch, sa najviac znížila zločinnosť v 90-tých rokoch. Tiež ukázal, že v piatich štátoch, v ktorých potraty boli umožnené skôr, zločinnosť začala klesať skôr. Levitt sa vyjadruje k tomu, či sú po-

traty morálne alebo nie. Jeho výsledky sú však užitočné pre informovanú debatu o tejto otázke.

Úspech voľných trhov

Za posledné polstoročie sa pohľad na voľné trhy dramaticky zmenil, aj vďaka pôsobeniu chicagskej školy. Pred 50 rokmi vo svete prevládalo keynesiánstvo a socializmus. Dnes sú najzdravšími hospodárstvami tie, v ktorých vládnu voľné trhy. Hong Kong a Singapur sú geografickými trpaslíkmi ale hospodárskymi obrami. USA a Británia napredujú aj vďaka protrhovým reformám Reagana a Thatcherovej z 80-tých rokov. Šírením voľného trhu cez medzinárodné hranice sa prehlbuje špecializácia, ktorá zvyšovaním produktivity napomáha globálnemu rastu životnej úrovne. Globalizácia navyše znižuje schopnosť politikov zasahovať do hospodárstva, čím ďalej upevňuje pozíciu trhov.

Ešte nedávno sme mali na Slovensku socializmus. Dnes vieme, že centrálné plánované hospodárstvo nebolo dlhodobou udržateľné. Ľudia nemali dostatočnú motiváciu byť kreatívni, a tak ich životná úroveň rástla pomaly. Zatiaľ čo kapitalizmus robí ľudí nerovnako bohatými, socializmus ich robí rovnako chudobnými. Pád socializmu a nedávne reformy posunuli Slovensko „chicagským“ smerom. Výsledky sa dnes dostávajú v podobe rýchleho hospodárskeho rastu.

George Schultz, ktorý bol dekanom našej biznis školy v 60-tých rokoch, slúžil v rôznych amerických vláдах ako minister financií, minister práce, a minister zahraničných vecí. Po skončení svojho vládneho pôsobenia poznamenal, že jeho najčastejšia rada politikom v oblasti hospodárstva bola „nerobte nič.“ Táto rada má trvalú hodnotu.

Hrozba pre voľné trhy

História nás varuje, že proces globálneho šírenia voľných trhov je zvrtný. Príkladom je nárast protekcionizmu po prvej svetovej vojne, ktorý prispel k depresii 30-tých rokov. Ako v nedávnej knihe vysvetľujú moji kolegovia Raghuram Rajan a Luigi Zingales, systém voľných trhov stojí na labilných politických základoch. Najväčšou hrozbou pre voľné trhy je, že stratia politickú podporu.

Voľné trhy majú svoje obeť – ľudí, ktorých kapitál (ľudský a finančný) zaostáva za potrebami rýchlo postupujúcej spoločnosti. Pre ochranu voľných trhov je preto dôležité vytvoriť efektívnu záchrannú sieť pre chudobných, sieť zameranú na podporu ich vzdelania. Tiež je potrebné zvyšovať verejné povedomie o užitočnosti voľných trhov. Práve to je jedným z hlavných cieľov mojej prednášky.

Autor pôsobí ako profesor financií na University of Chicago. Dňa 17. decembra 2007 prednášal v Bratislave ako hosť KI v rámci cyklu prednášok CEQLS. Viac informácií o prednáške nájdete na webstránke KI www.konzervativizmus.sk.